

Centre ale diplomației internaționale în epoca medievală. Școala diplomatică bizantină

Centres of international diplomacy in the medieval epoch. Byzantine diplomatic school

(Repere informative pentru studenți la disciplina
„Evoluția diplomației internaționale și naționale”)

CZU 327:94 (3)

Silvia DULSCHI,
doctor în istorie, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

Byzantine diplomacy is recognized by its ceremonial character, displaying luxury and wealth, as well as its manipulative and crafty style. All these aspects represented only the rational reactions of the Byzantines to an unfavorable strategic context. In particular, because the Byzantines could not rely on considerable military capability, they had to resort to diplomacy in order to achieve their major goals.

Keywords: *Byzantine Roman Empire, Byzantine civilization, alliances, barbarian peoples, Byzantine diplomacy, gift system, negotiations, messengers immunity principle, ambassador, Byzantine diplomatic school, principles, methods, rules, rituals.*

REZUMAT

Diplomația bizantină recunoscută prin caracterul său ceremonial, etalarea luxului și a bogăției, precum și prin stilul său manipulativ și viclean, toate aceste aspecte reprezentau doar reacțiile raționale ale bizantinilor la un context strategic defavorabil. În special, pentru că bizantinii nu se puteau baza pe o capacitate militară considerabilă, ei erau nevoiți să apeleze la diplomație pentru a-și atinge obiectivele majore.

Cuvinte-cheie: *Imperiul Roman de Răsărit (Bizantin), civilizația bizantină, alianțe, popoare barbare, diplomația bizantină, sistemul darurilor, negocieri, principiul imunității solilor, ambasador, școala diplomatică bizantină, principii, metode, reguli, ritualuri.*

Pentru a reuși să mențină integritatea Imperiului său amenințat dinspre toate frontierele o perioadă atât de îndelungată, bizantinii au desfășurat o activitate diplomatică extrem de nuanțată. În diferite perioade ale istoriei lor, bizantinii au plătit tribut, au convins dușmanii cu daruri sau onoruri imperiale, mantii, sceptre, diademe. Bizantinii au încercat să atragă unele popoare barbare și să le determine să încheie alianțe cu Imperiul prin căsătorii cu tinere din patriciatul constantinopolitan, care erau creștine și purtătoare ale unei culturi mai înalte.

Bizantinii au stabilit legături de comerț și au trimis misionari la popoarele barbare, au educat copiii conducătorilor acestora la școli din Constantinopol. În sfârșit, o metodă folosită era de a ridica un popor împotriva altuia: hunii erau îndemnați împotriva bulgarilor, avarii - împotriva hunilor. Împotriva persanilor, bizantinii au mobilizat pe huni, pe nomazii sirieni, pe arabi și etiopieni. Popoarele vecine migratoare iau numeroase elemente din diplomația bizantină: sistemul darurilor, scribii, funcționarii de cancelarie, formulele de tratate și negocieri, principiul imunității solilor, element pe care îl vom găsi oglindit și în legea salică a francilor. Mijloacele utilizate de diplomația bizantină s-au dovedit eficiente. Subsidiiile și titlurile acordate, fastul primirilor și prozelitismul creștin, care au precedat ori s-au asociat diplomației, au câștigat Imperiului aliați și au permis Bizanțului să exercite o influență considerabilă în estul Europei medievale.

Această diplomație nu era lipsită însă de riscuri. În ziua în care Imperiul nu a mai dispus de mijloacele care să-i păstreze fidelitatea și admirația clienților săi, aceștia de-a lungul primului mileniu creștin, contactele dintre civilizația bizantină și cea occidentală au fost sporadice, majoritatea acestora limitându-se la palierul oficial al relațiilor diplomatice și bisericești. Chiar și în aceste condiții, emisarii, misionarii, negustorii sau

războinicii proveniți din spațiul creștinătății latine, care au intrat în contact cu realitățile lumii bizantine, au fost impresionați de bogăția materială și spirituală a capitalei imperiale și s-au declarat copleșiți de măreția curții basileilor. Până și personalitățile cu un pronunțat spirit critic, precum episcopul Liutprand de Cremona, trimis de Otto I pentru a negocia o alianță matrimonială cu stăpânii de pe Bosfor, nu a putut să-și camufleze fascinația pentru Bizanț în ciuda delațiunilor menite să-i justifice eșecul.

După căderea Imperiului Roman, Bizanțul devine forța ce promova valorile europene. Școala bizantină stabilea drept obiectiv primordial al diplomației obținerea și păstrarea păcii, pune accentul pe buna cunoaștere a popoarelor, care amenințau imperiul pentru a putea negocia în mod real. La curtea imperială, ambasadorii erau primiți cu un fast aparte, pentru a-i convinge de forța și măreția Imperiului. Școala diplomatică bizantină se baza pe principii, metode, reguli, ritualuri, **în care se combina** șiretenia și intriga, negocierea cu războiul, abilitatea și inventivitatea cu scopurile clar formulate.

Diplomația bizantină a fost organizată și condusă **în mod strălucit** de un departament al afacerilor externe cu mult înainte de stabilirea acesteia în alte părți ale Europei. Conducerea o avea „Magister officiorum”, care era, totodată, și șef al personalului curții, Mareșal al curții și Ministru al afacerilor externe. Ascensiunea la tron a unui împărat era notificată formal tuturor principiilor din Occident și Orient. Primirea solemnă a ambasadurilor străine de împărat era considerată foarte importantă. Ambasadele puterilor străine erau primite cu tot rafinamentul ospitalității bizantine, însă ținute sub supraveghere, pentru ca aceștia să nu aibă oportunitatea unei observații libere. Sub pretextul unei escorte de onoare, ambasadorul străin era primit la fron-

tieră de o puternică forță militară. Pentru a-l convinge în privința caracterului neaccesibil al țării, ambasadorul era condus pe cel mai lung și anevoios drum, dându-i-se asigurarea că este cel mai ușor acces spre capitală. În timpul șederii la Constantinopol, ambasadele erau găzduite pe cheltuiala statului, într-un palat, amenajat pentru reședința lor. Un oficiu special, „Biroul barbarilor” avea sarcina întreținerii lor. Toate mișcările lor erau supravegheate în secret. Totdeauna erau escortați de o gardă, care servea mai mult pentru a împiedica libertatea observației și comunicării decât pentru protecția lor. Când ambasadorii reprezentau vecini puternici, se ascundeau din fața lor bogăția capitalei și frumusețea femeilor. În schimb li se arătau trupele numeroase și splendide, precum și zidurile de apărare și solide. Însă dibăcia și afabilitatea, pe care o aveau Bizantinii când primeau ambasadori străini, era întrecută de *priceperea lor când trimiteau pe proprii lor reprezentanți*. Fiecare ambasador, după ce a fost întâi examinat în privința aptitudinii sale, *era instruit înaintea plecării în mod special despre scopul și planul misiunii sale*. I se impunea, înainte de toate, ca *să fie extraordinar de politicos și generos*, în măsura în care îi permiteau mijloacele. Adeseori ambasadorii bizantini luau cu ei mărfuri produse în Imperiu, cu îndoitul scop de-a acoperi cheltuielile ambasadei și de-a câștiga un nou debușeu pentru comerțul imperial.

Ambasadorul trebuia să laude totdeauna și să nu critice niciodată posesiunile străinului și micșora pe acele ale țării sale. Spre deosebire de precauțiunile luate împotriva curiozității străinilor, ambasadorii bizantini erau instruiți ca *să observe și să raporteze împăratului cât mai mult posibil*. Diplomația Imperiului de Răsărit în perioada romano-bizantină a fost deosebit de activă, flexibilă și complexă. Confruntat cu situații dintre cele mai grele, asaltat din toate direcțiile, obligat să lupte pe mai multe

fronturi, Imperiul Romano-Bizantin a trebuit să îmbine forța armelor cu persuasiunea diplomației, să găsească permanent căi și metode cu care să-și neutralizeze dușmanii. „Noua Romă” a practicat o diplomatie externă abilă, utilizând principii și mijloace care i-au adus faimă, asigurându-i suplinirea ori complinirea forței: „divide et impera”, plata subsidiilor, tergiversarea convorbirilor, concederea temporară a unor teritorii, organizarea de comploturi și asasinate în tabăra adversă, cultivarea orgoliului unor suverani ori generali barbari prin acordarea de 22 de titluri și distincții, alianțele matrimoniale, convertirea religioasă, instruirea și educarea copiilor de șefi barbari, acordarea de privilegii comerciale.

Războiul a fost acceptat ca soluție numai atunci când toate mijloacele de comunicare și de negociere erau epuizate. Ca altădată Roma, Bizanțul s-a aflat în obiectivul neamurilor barbare, atrase de bogăția și fascinația acestei lumi. În secolele primei perioade, Imperiul de pe Bosfor a trebuit să se apere purtând războaie contra barbarilor germanici (vandali, goți) și turcici (huni, avari) contra slavilor și a perșilor. Este bine cunoscut faptul că Imperiul Roman de Răsărit (Bizantin) a avut de suferit mari devastări din partea hunilor, prima semănție asiatică de neam turcic care a pătruns în Europa.

Uniunea de triburi condusă de marele rege Attila, supranumit de către scriitorii creștini „biciul lui Dumnezeu”, a făcut prima incursiune la sudul Dunării în anul 441, ajungând până la Arcadiopol și Filipopol. Încurajați de victoriile obținute în această campanie, hunii au amenințat, în 443, Constantinopolul. Însăpăimântați, bizantinii au îndepărtat imediat pericolul plătind regelui Attila o răscumpărare de 4000 livre aur și au promis subsidii anuale de 2100 livre aur. În 447, hunii au invadat din nou Imperiul pustiind, după un izvor al timpului, 70 de orașe și cetăți. În insolența sa, regele hun a pretins împăratului bizantin cedarea defniti-

vă a teritoriului dintre Dunăre și Balcani. În acest scop, a trimis la Constantinopol o solie condusă de Edecon, iar bizantinii, pentru a tergiversa, au răspuns tot printr-o ambasadă, din care făcea parte și istoricul Priscus din Panion. Trimișii bizantini aveau, în mare secret, și misiunea de a organiza uciderea lui Attila, acțiune nereușită, care a costat scump Bizanțul. Hunii au răspuns cu alte atacuri pustiitoare. Salvarea Imperiului a venit din partea Occidentului. În 451, hunii au fost înfrânți catastrofal de o armată romană pusă sub comanda generalului Aetius, la Campus Mauriacus. După moartea regelui Attila, puterea hunică a fost lichidată.

O grea încercare pentru statul bizantin a fost anul 626, când a avut loc un atac combinat al avarilor, slavilor și perșilor asupra capitalei bizantine. Avarii, în număr de 30.000, după estimarea poetului imperial Georgios Pisides, au început asaltul general asupra „Noii Rome”. Lupta a fost deosebit de grea, dar defensiva bizantină, atent organizată, a rezistat. În acele momente a acționat cu eficiență și diplomația bizantină care a reușit să destrame alianța avaro-persană punând în valoare un principiu fundamental – „*divide et impera*”. Asediul capitalei Bizanțului a eșuat. Patriarhul Sergios, eroul apărării, a compus Imnul Acatist, imn de triumf dedicat Fecioarei Maria, căreia locuitorii orașului îi atribuiau protecția și biruința asupra dușmanilor. După anul 626, puterea avarilor a intrat în declin.

Diplomația imperială. Imperiul avea în fața tuturor popoarelor barbare un prestigiu de necontestat. Diplomația de la Constantinopol a știut să profite abil de acest lucru și să-și extindă influența politică, să dobândească avantaje economice și să răspândească credința, iar odată cu aceasta să extindă civilizația bizantină. Există la Constantinopol „*o știință a conducerii barbarilor*”, ale cărei mijloace se inspirau din tradiția romană. Iustinian și-a creat, la fel ca împărații romani, la toate frontierele popoa-

re vasale, pe care le câștigase prin acordarea de bani, de favoruri și onoruri. În schimbul unui tribut anual (*annona*) plătit barbarilor, imperiul căpăta loialitatea acestora și un contingent de armată, care trebuia să lupte pentru apărarea Imperiului. Șefilor barbari li se acordau podoabe prețioase, decorații strălucitoare și titluri pompoase din ierarhia palatului imperial. Șefii barbari se simțeau flatați de faptul că erau considerați pe jumătate romani, părtași ai lumii civilizate și se declarau cu emfază „*sclavi ai maiestății sale imperiale*”.

La Constantinopol se știa însă că acești șefi lacomi, schimbători și perfizi, deveneau dușmani periculoși. Diplomația imperială îi supraveghea cu mare grijă. Pentru a menține asupra acestora influența bizantină, li se dădeau soții din imperiu, iar copiii acestora erau crescuți la Constantinopol în civilizația și luxul capitalei. Deseori erau invitați la palat făcându-le o primire exagerat de luxoasă, pentru a le crea acestora impresia că imperiul este foarte puternic. În timpul domniei lui Iustinian la palatul sacru au venit mulți conducători dintre heruli, huni, avari, gepizi, axumiți, lazi, iberi și alții. Împăratul și Theodora îi încărcau cu daruri pe ei, pe soțiile și copiii lor și când se întorceau în regiunile de unde veniseră erau încă uluiți și fascinați de farmecul, pe care-l cunoscuseră și se simțeau fericiți de a fi în serviciul unui împărat, care-i primea atât de bine și le făcea atâtea daruri prețioase.

Diplomația bizantină căuta să slăbească forța popoarelor barbare, învrăjbind un popor împotriva celuilalt. Există, de asemenea, obiceiul ca la Constantinopol să fie întotdeauna un pretendent la conducerea poporului barbar, care să poată fi opus în orice moment conducătorului barbar neascultător. În același timp, Bizanțul putea apela la un popor barbar să pornească război împotriva altui popor barbar, care devenea un pericol pentru Imperiu. La aceste practici care veneau ca o moștenire de la

Roma, Bizanțul adăuga altele. Propaganda creștină a fost strâns legată de politică; misionarii nu făceau mai puțin decât diplomații, pentru ca popoarele barbare să accepte suzeranitatea imperială și să le aducă în sânul civilizației bizantine. Mulțumită acestor misionari, popoarele barbare din regiunile de stepă ale Rusiei meridionale, până

în Etiopia și Sahara, de la Eufrat și până în vestul Europei și nordul Africii, au primit religia creștină în timpul lui Iustinian depășind, astfel, granițele imperiului. Odată cu religia creștină se făcea cunoscută și civilizația bizantină. Această politică, prin care se combina forța militară cu diplomația, a avut succes.

BIBLIOGRAFIE

1. Anghel. Dreptul diplomatic și consular. Ed. Lumina Lex, București, 1996.
2. Dicționar diplomatic. M. Alexie, P. Bărbulescu, Ed. Politică, 1979.
3. H. Inalcik. Imperiul Otoman. Epoca clasică, Ed. Enciclopedică, București, 1996.
4. K. Hamilton. Practica Diplomației: Evoluția, Teoria și Administrarea, Routledge, New York, 1995.
5. J. Huizinga. Amurgul Evului Mediu, Ed. Meridiane, București, 2003.
6. M. Keens-Soper. Abraham de Wicquefort și Teoria Diplomației în Diplomacy & Statescraft, Routledge, New York, 1997.
7. M. Malița. Diplomația. Ed. Enciclopedică, București, 2004.
8. H. Nicolson. Evoluția metodelor diplomatice, Praeger Publishing, 1977.
9. S. Runciman. Căderea Constantinopolului, Ed. Enciclopedică, București, 1991.
10. V. Căndea, D. Giurescu. Pagini din trecutul diplomației românești. Ed. Meridiane, București, 1966.

Prezentat: 18 august 2017.

E-mail: silvia_moldovan@mail.ru